

Kapittel 12

Tyske reaksjoner på Ukraina-krigen: en ny kraft for transatlantisk samarbeid?

Bjørn Olav Knutsen

Det russiske angrepet på Ukraina 24. februar 2022 er ikke bare et angrep på landets territoriale integritet og 44 millioner innbyggere. Angrepet er også et angrep på den europeiske og transatlantiske sikkerhetsordenen som ble utviklet i årene etter den kalde krigen (Knutsen, 2022, s. 165). Dette er en orden som er kjennetegnet av kollektive løsninger for håndteringen av felles utfordringer. Den har et grunnlag i europeisk integrasjon og et transatlantisk sikkerhetsfellesskap som sikrer USA politisk og militær tilstedeværelse i Europa (Adler & Barnett, 1998; Deutsch, 2014; Howorth, 2014). Et sammenfall i normer for hvordan stater skal samhandle med hverandre, en stor grad av politisk og økonomisk gjensidig avhengighet, overnasjonal styring og et selvsagt fravær av militærmakt som løsning av mellomstatlige konflikter, er sentrale elementer i denne sikkerhetsordenen. Målet er å skape et fravær av sikkerhetsdilemmaer og maktbalansedynamikker forbundet med et internasjonalt system uten en overordnet myndighet (Booth & Wheeler, 2007; Tang, 2009). Russlands angrep utgjør dermed et historisk vendepunkt (*Zeitenwende*) i tysk og europeisk sikkerhetspolitikk slik Tysklands forbundskansler Olaf Scholz formulerte det i sin tale til Forbundsdagen 27. februar 2022 (Scholz, 2022).

I dette kapittelet argumenterer jeg for at krigen ikke bare bidrar til et historisk vendepunkt i tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk, men at den også danner en ny basis for forholdet mellom Den nordatlantiske traktatorganisasjonen (NATO) og Den europeiske union (EU). Med krigen blir dermed et nytt grunnlag

for det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet etablert. Kapittelet viser sammenhengene mellom endringene i tysk sikkerhets- og forsvarspolitik og forholdet mellom de to institusjonene. Det er selvsagt vanskelig å predikere utfallet, ikke minst fordi ingen vet når krigen blir avsluttet, og på hvilke betingelser. Likevel er det mulig å identifisere noen trender som peker i retning av et nytt fundament for et slikt framtidig sikkerhetsfellesskap.

I et nytt transatlantisk sikkerhetsfellesskap må de europeiske allierte ta et større ansvar for egen sikkerhet. Dette skjer med basis i en forsterket europeisk integrasjonsprosess, men likevel med utgangspunkt i NATO. Tyskland vil spille en særstilling i dette fellesskapet fordi landet om noen år vil ha blant verdens fem største forsvarsbudsjetter med langt mer militær evne enn det som er tilfellet i dag (Marksteiner, 2022). Det betyr ikke at Tyskland forlater sin multilaterale tilnærming, men at landet tar en lederrolle i utformingen av europeisk sikkerhetspolitikk (Solomon, 2022). Dette er grunnlaget for å analysere sammenhengene mellom utviklingen i tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk og forholdet mellom de to institusjonene. Tyskland vil fremdeles definere sine interesser innenfor bredere europeiske og atlantiske rammer der USA er den viktigste militære allierte. Finsk og svensk tilslutning til NATO og dansk tilslutning til EUs sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeid bidrar til å forsterke mulighetene for et tettere samarbeid mellom EU og NATO.

Mot dette bakteppet legges kapittelet opp på følgende måte. Først diskuterer jeg endringene i tysk sikkerhets- og forsvarspolitik med utgangspunkt i Scholz' tale til Forbundsdagen i februar 2022. Deretter analyserer jeg grunnlaget for forholdet mellom EU og NATO med utgangspunkt i EUs strategiske kompass (EU, 2022) som ble vedtatt i mars 2022, og NATOs strategiske konsept som ble vedtatt på toppmøtet i Madrid i juni 2022 (NATO, 2022). Til slutt diskuterer jeg grunnlaget for det nye sikkerhetsfellesskapet med vekt på sammenhengene mellom det tyske vendepunktet og forholdet mellom EU og NATO.

Hva betyr vendepunktet i tysk sikkerhets- og forsvarspolitik?

Hva betyr Olaf Scholz' tale i Forbundsdagen 27. februar 2022? Budskapet til Forbundsdagen er utvilsomt den viktigste talen noen tysk politiker har holdt siden avslutningen av den kalde krigen (Scholz, 2022). Det tyske begrepet «Zeitenwende» («vendepunkt») har kommet til allmenn bruk for å beskrive de grunnleggende endringene det russiske angrepet betyr for europeisk sikkerhet i bred forstand. Med angrepet «river Putin ned den europeiske sikkerhetsordenen som

ble etablert for nesten et halvt århundre siden med Sluttakten fra Helsingfors». Og «Verden vil ikke forbli den samme som før», sa forbundskansleren. Med talen innledet Tyskland en snuoperasjon uten sidestykke i tysk utenrikspolitikk. Et av de viktigste tiltakene var beslutningen om å bidra til å forsyne Ukraina med våpen. Utover dette besluttet EU, Storbritannia og USA, samt flere andre vestligorienterte stater, å iverksette en hel rekke sanksjoner i et omfang som gjør at Russland i dag er den mest sanksjonerte staten i verden (Statista, 2022). Forbundskansleren var dessuten klar på at president Putin ikke må undervurdere «vår vilje til å forsvare hver eneste kvadratmeter av NATOs territorium sammen med våre allierte».

Av mer konkrete tiltak understreket forbundskansleren at Tyskland skal bevilge to prosent av sitt bruttonasjonalprodukt til forsvar. Dermed vil Tyskland oppfylle de kravene NATO vedtok på toppmøtet i Wales i 2014 (NATO, 2014). Det blir dessuten etablert et fond på 100 milliarder euro til forsvarsinvesteringer. Det betyr at det tyske forsvaret (*Bundeswehr*) skal få tilført bedre utstyr, moderne teknologi og mer personell. Det er gjennom å bruke penger fra dette fondet at Tyskland tar sikte på å nå to-prosentmålet.

Et spørsmål som kan stilles, er på hvilken måte vendepunktet kommer til uttrykk i innretningen av tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Vil landet slå inn på en mer unilateral utenrikspolitikk, eller vil Tyskland heller forsterke de eksisterende kollektive rammene for europeisk sikkerhet? Russland hadde lenge før angrepet slått inn på en revisjonistisk utenrikspolitikk. Det innebar en ulovlig endring av europeiske statsgrenser og en påfølgende nedringing av de normer for mellomstatlig samhandling som har eksistert i Europa siden avslutningen av den kalde krigen. Oppfølgingsspørsmålet blir derfor hvorfor det har tatt så lang tid for Tyskland å lære av spesielt øst- og sentraleuropeiske staters erfaringer med Russland (Bunde, 2022).

Den motvillige hegemon

For å finne svar på slike sett med spørsmål er det fruktbart å ta utgangspunkt i faglitteraturen om innretningen av tysk sikkerhets- og forsvarspolitikk. I denne litteraturen blir Tyskland både omtalt som en «søvnjengende kjempe» (Hyde-Price, 2015), en «motvillig hegemon» (Bulmer & Paterson, 2013), en «sivil makt» (Eberle & Handl, 2020) og en stat som søker å unngå konflikter med andre EU-stater på viktige områder som for eksempel felleseuropeiske regler for forsvarsanskaffelser (Biermann & Weiss, 2021). Med grunnlag i denne litteraturen blir neste spørsmål om Tyskland har en politisk vilje til lederskap i europeisk

sikkerhet. Derfor har en del av faglitteraturen i seneste år omhandlet hva tysk lederskap innebærer, hvordan det kommer til uttrykk, og hva det er som karakteriserer Tyskland som stormakt sammenlignet med andre europeiske stormakter (Aggestam & Hyde-Price, 2020; Fix, 2018).

Felles for alle beskrivelsene er en motvilje mot å bruke militærmakt fordi Tyskland anser slik bruk som lite effektiv i å løse internasjonale problemer. Militærmakt kan bare inngå som en del av en større pakke med virkemidler. Tyskland er utvilsomt det NATO-medlemmet som sterkest forfekter myk makt som utenriks- og sikkerhetspolitisk virkemiddel, selv om vi nå kan se en sterkere realistisk vending i innretningen av landets utenriks- og sikkerhetspolitikk (Gaskahrt & Oppermann, 2021). Dette er også med og forklarer hvorfor innretningen av EUs sikkerhets- og forsvarspolitik har et mer sivilt preg kjennetegnet ved sivil-militært samarbeid. Slik framstår Tyskland som en stat som aktivt støtter oppunder en «helhetlig tilnærming» der ikke-militære virkemidler skal ha vel så stor plass som de militære i håndteringen av internasjonale kriser. Dette gjelder også ut ifra forestillingen om at mellomstatlige kriger i Europa var noe som hørte fortiden til. Med Scholz' tale i Forbundsdagen innser nå en tysk regjering at slik myk makt ikke lenger er nok. Den må ledsages av hard makt i form av avskrekkingspolitikk, støttet av militær styrke for å kunne møte en militær trussel fra Russland (Blumenau, 2022, s. 1).

Det er i tillegg slik at en grunnleggende norm i landets utenrikspolitikk, helt siden etableringen av forbundsrepublikken i mai 1949, er at krig aldri mer skal utgå fra tysk territorium. Landets ledere er «refleksive multilateralister» (Hyde-Price, 2015) og definerer sine nasjonale interesser innenfor bredere europeiske og atlantiske institusjonelle rammer. Derfor var den tyske gjenforeningen i oktober 1990 uløselig knyttet til forestillingen om at et samlet Tyskland skulle inngå som del av et integrert Europa. Tysklands gjenforening skulle inngå som del av en alleuropeisk samlingsprosess der sikkerhet bare kunne bygges «med Russland». Sovjetunionen og dens etterfølgerstat Russland var tross alt en nøkkelfaktor i det samlede Tysklands tilblivelse (Rahr, 2007).

Et nølende Tyskland

Selv etter annekteringen av Krym i mars 2014 uttrykte tyske myndigheter at de fremdeles «ønsket å bygge europeisk sikkerhet med Russland». Fra tysk side har det siden etableringen av *Østpolitikken* på 1970-tallet vært understreket at en positiv endring i russisk politikk ville følge som konsekvens av gjensidig økonomisk avhengighet gjennom handel (*Wandel durch Handel*) (Blumenau, 2022; von

Dannenberg, 2009). Tysk kjøp av gass fra Russland hadde et slikt overordnet formål. Dette er en politikk som ikke bare Tyskland, men også flere andre land, har ført siden starten på 1980-tallet, da de første store avtalene om import av naturgass fra Yamal-halvøya i Sibir ble inngått. Følgelig fortsatte arbeidet med *Nord Stream 2* rørledningen gjennom Østersjøen, selv etter annekteringen av Krym. Rørledningen sto ferdigstilt i februar 2022. Det var først etter at Luhansk og Donetsk fylke 21. februar 2022 ble «anerkjent» av Russland som «selvstendige stater», at tyske myndigheter besluttet å ikke sertifisere rørledningen (Marsh & Chambers, 2022).

Disse historiske faktaene er dermed med på å forklare de bindingene som eksisterer mellom Tyskland og Russland. Bindingene var et resultat av *Østpolitikken* som var basert på at forandring i Russland skulle skje gjennom en sakte tilnærming mellom de to (*Wandel durch Annäherung*). Utvikling av handelsrelasjoner og økonomiske og politiske gjensidige avhengigheter var sentrale virkemidler i denne politikken (Forsberg, 2016). Denne tilnærmingen var igjen basert på et liberalt syn på internasjonal politikk der institusjoner og regimer spiller vesentlige roller i å forme staters interesser (Siddi, 2018). Basert på en slik tilnærming ville politisk endring følge naturlig, og Tyskland håpet at en sakte demokratisering av Russland ville komme i forlengelsen av slike gjensidige avhengigheter.

Det interessante var at disse bindingene vedvarte selv etter at det var klart at Russland i økende grad inntok rollen som en revisjonistisk stormakt som med militære virkemidler endret statsgrensene i Europa. Dette viser en treghet i tysk utenrikspolitikk som i første rekke kan forklares med bakgrunn i den privilegerte posisjonen landet hadde fått etter den kalde krigens slutt. Det var en posisjon der landet både var gjenforent, men også omkranset av allierte og partnere innenfor EU og NATO. Den felles forestillingen blant tyske politikere om at en hadde råd til «ikke å lære» av øst-europeiske staters erfaringer med Russland, var derfor ganske så påfallende (Bunde, 2022, s. 523). Derfor vedvarte oppfatningene i Tyskland om at europeisk sikkerhet bare kunne etableres uten nye skillelinjer i Europa. Tyskland fastholdt denne utenrikspolitiske hovedkursen, selv om det etter hvert ble klart at en slik linje ikke lenger var mulig. Dette blir gjerne omtalt som prinsippet om «udelelig sikkerhet» og er de prinsippene som Sluttakten fra Helsingfors (1975) og Paris-erklæringen fra 1990 viser til (OSCE, 1975; OSCE, 1990).

I og med det russiske angrepet på Ukraina innser tyske politikere i dag at denne utenrikspolitiske linjen har vært en fiasko. I forbundskanslerens tale

anklaget han president Putin for i realiteten ikke å være opptatt av udelelig sikkerhet. Heller er det slik at det Putin ønsker, er å gjenopprette det russiske imperiet og etablere et Europa som er inndelt i innflytelsessfærer. Spesielt de store tyske energiavhengighetene av Russland har vært et feilslag, selv om tysk eksportindustri har tjent stort på billig naturgass fra Russland. Denne avhengigheten har skapt sårbarheter som har vært med å innskrenke Tysklands utenriks- og sikkerhetspolitiske handlingsrom. *Nord Stream 2*-rørledningen ville ha forsterket disse sårbarhetene dramatisk.

Hva skjer framover?

Tyskerne erkjenner nå åpenbart de feilene de har bygget sin utenriks- og sikkerhetspolitikk overfor Russland på (Shore, 2022). På det militære området har *Bundeswehr* gjennom flere år vært underfinansiert med store kapabilitetsmangler som resultat (von Krause, 2018). Utfordringene framover blir å tilpasse tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk til nye omskiftelige tider, men der landet beholder sin utenriks- og sikkerhetspolitiske identitet som er basert på multilateralisme og dermed tysk interessepolitikk innenfor europeiske og atlantiske rammebetingelser. Som Eberle og Handl (2020, s. 42) understreker, må en stats utenrikspolitikk bli sett på som et verktøy som lar stater opprettholde en identitet som vedvarer, og som gjør dem i stand til å klare seg i usikre og omskiftelige tider uten å bli lammet av angst: «Når de så blir truet av kriser, [slik som Russlands angrep på Ukraina], reagerer stater med narrative justeringer som framhever kontinuiteter på noen nivåer, samtidig som de muliggjør endring på andre nivåer» (Eberle & Handl, 2020, s. 42). Ut ifra en slik tilnærming vil endringene i tysk utenrikspolitikk nå komme i form av at de går helt bort i fra *Østpolitikken*. Det betyr at de går helt bort fra forestillingene om at endring kan skje gjennom utstrakt handel med Russland. I stedet førte denne politikken til utvikling av store, tyske sårbarheter i første rekke på energiområdet.

Utfordringene framover blir dermed hvordan tyske politikere vil håndtere spørsmålet om lederskap i Europa, også på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området. Lederskap kan i denne sammenhengen bli definert som Tysklands evne og vilje til å påvirke og lede sine partnere innenfor EU og NATO til å nå bestemte målsettinger, beslutninger og utfall (Aggestam & Hyde-Price, 2020, s. 10). Selv om tyske politikere erkjenner at de må ta et større lederskap på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området, har «lederskap» vært et ømtålig begrep. Undersøker vi den tyske debatten om utenriks- og sikkerhetspolitisk lederskap nærmere, kommer vi likevel raskt til konklusjonen om at det er en myte at tyskerne ikke

ønsker å ta lederskap. Faktisk har de gjort dette på mange områder, som under finanskrisen som ledet til euro-krisen i 2009, den første Ukraina-krisen som ledet til de to Minsk-avtalene i 2015, men også under flyktningkrisen samme år.

Imidlertid viser det seg at lederskap ikke er noe tyske myndigheter oppsøker, men noe som de ofte har blitt presset til av andre europeiske stater (Blumenau, 2022, s. 16–17; Bunde, 2022). Selv om det kan beskrives som en overdrivelse å si at tyskerne har blitt «presset til» lederskap, er det derfor slik at tyskerne har påtatt seg det de selv omtaler som et internasjonalt «ansvar» (*verantwortung*) når det har vært nødvendig. Krigen i Ukraina er det seneste eksempelet der landet i dag spiller en nøkkelrolle både innenfor EU og NATO, men også bilateralt med andre partnere, i første rekke med Frankrike og USA. Hvordan Tyskland påvirker utformingen av EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitikker og dermed relasjonene mellom EU og NATO, er avgjørende for utformingen av det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet (International Crisis Group, 2022).

Et nytt grunnlag for forholdet mellom EU og NATO

De utviklingstrekk som skisseres her, innebærer en europeisering av sikkerhetspolitikken i samarbeid og forståelse med USA (Knutsen & Tvetbråten, 2022). For USA vil imidlertid Kina være den viktigste strategiske utfordreren som igjen presser de europeiske allierte til å utvikle en større strategisk autonomi (Biscop, 2020; U.S. Department of Defense, 2022; The White House, 2022). Begrepet strategisk autonomi kan imidlertid skape noen misforståelser fordi det kan forstås som et brudd med NATO. Likevel kan det være fruktbart å bruke dette begrepet fordi det viser til et EU som får en sterkere militær evne til selv å gjennomføre operasjoner (Fiott, 2018). Et poeng med en slik forståelse er at den transatlantiske byrdefordelingen blir jevnere siden de europeiske allierte tar større ansvar for egen sikkerhet.

Det krever at medlemmene i begge institusjoner har et pragmatisk forhold til hvordan samarbeidet kan videreutvikles. Med andre ord forutsetter et slikt interinstitusjonelt samarbeid at medlemmene i begge institusjoner forfølger en balansert strategi der de ikke prioriterer én institusjon framfor en annen (Ewers-Peters, 2020, s. 367).

Ser vi på relasjonene mellom EU og NATO er dette i historisk forstand slett ikke tilfelle. Mange av de viktigste brytningene i europeisk integrasjons- og sikkerhetspolitikk har gått mellom de europeisk orienterte føderalistene på en side og de atlantisk orienterte konføderalistene på den andre (Sæter, 1998;

Knutsen, 2022). Dette har skapt diskontinuiteter i integrasjonsprosessen fordi aktørene har vært uenige om formålet med samarbeidet og ikke minst hvordan EU skal forholde seg til NATO som en hegemonisk allianse under amerikansk lederskap (Kunz, 2019).

Dette bidrar til å forklare hvorfor samarbeidet mellom EU og NATO har vært vanskelig. En årsak er det bilaterale forholdet mellom Hellas og Tyrkia, men også Kypros-spørsmålet der øya fremdeles er delt mellom en gresk og en tyrkisk del (Diez, 2022). En annen årsak er Frankrikes krav om at EU må utvikle en større grad av strategisk autonomi (Rieker, 2017; 2022). Fra fransk side har en følgelig anvendt integrasjonsprosessen som et virkemiddel i utviklingen av et mer autonomt EU i sikkerhetspolitikken, i nært samarbeid med Tyskland. Tyskland har på sin side hatt et langt mer balansert forhold til begge institusjoner, men også fra tysk side understrekes betydningen av strategisk autonomi, men tyskerne vektlegger i større grad NATOs fundamentale betydning for europeisk sikkerhet (Kramp-Karrenbauer, 2020; Lambrecht, 2022).

Krigen i Ukraina har imidlertid endret disse konfliktlinjene. Lite tyder på at de har forsvunnet helt, men har kommet i bakgrunnen i håndteringen av de sammensatte og svært komplekse truslene fra Russland. Det betyr en langt mer pragmatisk holdning fra de ulike medlemsstatenes side med tanke på hvilke institusjoner som skal anvendes, og når.

Riktignok har EU og NATO en lang historie med samarbeid. De seneste avtalene om interinstitusjonelt samarbeid ble signert i 2016 og 2018 (NATO, 2016; 2018). Et tredje sett med avtaler blir høsten 2022 diskutert, og en ny avtale ble undertegnet 10. januar 2023 (NATO, 2023). Undersøker vi grunnlaget for utviklingen av EUs strategiske autonomi, kan vi allerede nå konkludere med at en slik autonomi bare kan utvikles i nært samarbeid med NATO gjennom en tilsvarende europeisering av alliansen (se også Howorth, 2017; 2019; 2022). Samarbeidet omfatter i dag i alt 74 ulike områder (EU, 2020). Disse områdene dekker samarbeid om motvirkning av hybride trusler, operativt samarbeid, inkludert til sjøs og om migrasjon. Videre omfatter samarbeidet mellom cybersikkerhet og forsvar, med spesielt fokus på utvikling og forskning. Samarbeidet omfatter dessuten øvelser og støtte til de østlige og sørlige partnernes kapasitetsbyggende innsatser.

I tillegg omfatter samarbeidet politiske dialoger mellom Det nordatlantiske rådet (NAC) som er det øverste beslutningsorganet i NATO, og EUs ministerråd, men også Den politiske og sikkerhetspolitiske komiteen (PSC) som er med og legger premissene for EUs sikkerhets- og forsvarspolitik. Høyrepresentanten

for EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, som også er visepresident i Europakommisjonen, for tiden spanske Josep Borrell, spiller en nøkkelrolle fra EUs side i samarbeidet med NATO og alliansens generalsekretær, for tiden norske Jens Stoltenberg.

Hvordan krigen endrer forholdet mellom EU og NATO?

På samme måte som at krigen i Ukraina bidrar til et vendepunkt i tysk sikkerhets- og forsvarspolitik, legges nå et nytt grunnlag for relasjonene mellom EU og NATO. Dette nye grunnlaget og hvordan det blir utformet med tilhørende konfliktlinjer, kan vi finne forklaringer på ved å ta utgangspunkt i den omfattende forskningslitteraturen som går under overskriften interinstitusjonelle relasjoner (se f.eks. Ewers-Peters, 2020; Hofmann, 2009; 2019). Innenfor denne forskningstradisjonen studerer en hvordan institusjoner samarbeider og koordinerer politikk, og hvordan de deler informasjon og planlegger og gjennomfører felles øvelser og operasjoner. Resultatet av dette kan bli utviklingen av evne til felles beslutningstaking, noe som innebærer en viss grad av integrasjon mellom disse institusjonene, selv om de beholder sin beslutningsautonomi. Som både Ewers-Peters (2020, s. 365) og Hofmann (2009; 2019) understeker, har samarbeid mellom institusjoner innenfor områder som sikkerhet og forsvar blitt svært vanlig. Dette er en naturlig følge av komplekse og sammensatte trusler og kriser, noe som krever et velutviklet virkemiddelapparat for å kunne håndtere og motvirke. Komplekse truslers utvikling og karakter setter derfor store krav til hvordan interinstitusjonelt samarbeid kan utvikles.

Russlands angrep på Ukraina endrer dermed grunnlaget for samarbeidet mellom de to institusjonene samtidig som krigen endrer EU som sikkerhetspolitisk aktør. EUs strategiske kompass som ble offentliggjort 21. mars 2022, bidrar utvilsomt ytterligere til det (EU, 2022). Kompasset definerer EUs strategiske målsettinger og inkluderer en handlingsplan med konkrete og tidfestede leveranser som forplikter medlemsstatene og peker fram mot 2030. Det hele bygger på EUs Globale Strategi fra 2016 (EU, 2016). Det krigen bidrar til, er at medlemsstatene anvender EU som arena for å koordinere og utvikle sin utenriks- og sikkerhetspolitikk. Samtidig støtter Europakommisjonen opp under medlemsstatene i utformingen av en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det betyr at Europakommisjonen opptrer som aktør gjennom utformingen av de restriktive tiltakene mot Russland. Europakommisjonen spiller også en viktig rolle i utformingen av nasjonal og europeisk beredskap knyttet til en rekke

saksområder som energipolitikken (Sitter, 2022). Det strategiske kompasset tar i denne sammenheng til orde for å øke kapasitetene innenfor håndteringen av hybride trusler, økt etterretningssamarbeid og samarbeid om hvordan en i fellesskap skal kunne oppdage og svare på et bredt spekter av hybride virkemidler. Med unntak av de kollektive forsvarsforpliktelsene som per nå er NATOs ansvar, omfatter samarbeidet mellom de to institusjonene hele konfliktspekteret.

Fra NATOs side understreker det strategiske konseptet som ble vedtatt på toppmøtet i 2022, at samarbeidet mellom de to institusjonene skal være «komplementært, sammenhengende og gjensidig forsterkende for å støtte internasjonal fred og sikkerhet» (NATO, 2022, s. 10). Det skal videre forsterke de politiske konsultasjonene og samarbeidet på områder som militær mobilitet, motstandskraft, klimaendringenes innvirkning på sikkerhet, framvoksende og nyere teknologier, menneskelig sikkerhet, «Kvinner, fred og sikkerhet-agendaen» og arbeidet med å motvirke cyber- og hybridtrusler.

For første gang blir Kina omtalt i et NATO-konsept, noe som understreker «de systemiske utfordringene Kina utgjør for euro-atlantisk sikkerhet». Konseptet gir klart uttrykk for samholdet i de transatlantiske relasjonene og at partene står sammen i møtet med russiske trusler. Konseptet understreker på den måten USAs forpliktelser til europeisk sikkerhet og hvordan USAs sikkerhet er nært forbundet med europeisk sikkerhet. Det er krigen i Ukraina som har bragt de amerikanske og europeiske allierte nærmere hverandre. Rapporten fra juni 2022 om EU–NATO samarbeidet understreker at den «... politiske dialogen økte ytterligere i sammenheng med Russlands angrepskrig mot Ukraina» (EU & NATO, 2022, s. 11). Videre står det at samarbeidet mellom de to institusjonene i løpet av våren 2022 «nådde enestående nivåer». Rapporten understreker at samarbeidet preges av felles mål og metoder i møtet med trusselen Russland representerer. Konkret kommer dette til uttrykk gjennom intensiverte politiske dialoger der både EUs høyrepresentant for den felles utenriks- og sikkerhetspolitikken og NATOs generalsekretær stiller på hverandres møter innenfor rammene av EUs utenriksministermøter og møter innenfor rammene av Det nordatlantiske rådet.

Hva skjer framover for samarbeidet mellom EU og NATO?

Dette bekrefter forventningene fra interinstitusjonell teori om at slikt samarbeid forutsetter at aktørene forfølger en balansert strategi der de ikke prioriterer én institusjon framfor en annen. Samtidig skal vi heller ikke utelukke de nevnte politiske uenigheter mellom aktørene når det gjelder den relative prioriteringen av disse institusjonene. Det er også på sin plass å understreke den ustadige

karakteren av USAs utenrikspolitikk siden landet er preget av splittelse og polarisering (Friedrichs & Tama, 2022; Restad, 2022, s. 177–215). Dette innebærer vidt forskjellige perspektiver innen amerikansk politikk hva angår synet på USAs rolle i det internasjonale systemet generelt, og USAs forpliktelser overfor de europeiske allierte spesielt (Friedrichs & Tama, 2022, s. 768; Melby, 2017). Senest var dette tydelig under Trump-administrasjonen der presidenten inntok en negativ innstilling både overfor Tyskland og NATO. Ifølge en studie var det generalsekretær Jens Stoltenberg selv som forhindret at USA trakk seg ut av NATO og dermed et sammenbrudd av alliansen (Schuette, 2021).

Med forbundskansler Scholz' tale i februar 2022 ble én viktig hindring for utviklingen av EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitikk ryddet av veien (Blumenau, 2022, s. 1901). Dette kan se ut til å kunne forsterke samarbeidet mellom de to institusjonene. En styrking av Tysklands militære kapabiliteter vil være en viktig del av dette. Styrkingen er planlagt å skje ved å bruke de midler som er avsatt til forsvarsfondet på 100 milliarder euro for perioden 2022 til 2026. Dette vil utvilsomt bidra til å forsterke potensialet for EUs sikkerhetspolitiske rolle. Dette vil også bidra til at NATOs viktigste europeiske medlemsstat bistår mer til NATOs fellesforsvar. Dette kan igjen, hvis det er politisk vilje til det, bidra til å forsterke prosessen i retning av forsvarsintegrasjon. Det betyr i denne sammenhengen evne og vilje til å utvikle felleseuropeiske kapabiliteter på viktige områder som cyber, droner, nye kampfly med videre. Dette vil i sin tur være med å legge et nytt grunnlag for det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet. Ett av de viktige spørsmålene vil her være om EU blir i stand til å opptre som en geopolitisk aktør sammen med NATO og medlemsstatene i møte med de store sikkerhetsutfordringene og truslene i det 21. århundret.

Et nytt grunnlag for transatlantisk sikkerhet?

Krigen i Ukraina handler om hvilken politisk orden som skal gjelde i Europa (Eriksen, 2022). Vendepunktet i tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk legger dermed et fundament for et forsterket samarbeid mellom EU og NATO og dermed et nytt grunnlag for det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet. Imidlertid er det slik at kriser og kriger virker som forstørrelsesglass; de forsterker allerede eksisterende trender. Mens krigen bidrar til å utarme Russland økonomisk og undergraver landets stormaktsstatus (Dalsjö et al., 2022; Götz & Staun, 2022), blir Kinas posisjon relativt sett viktigere. Det er i denne sammenhengen en må vurdere USAs sikkerhetspolitiske orientering, men også ta en egen vurdering av

hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer supermakten står overfor i dag og i tidene som kommer. Biden-administrasjonen presenterte i oktober 2022 både en nasjonal sikkerhetsstrategi og en forsvarsstrategi (U.S. Department of Defense, 2022; The White House, 2022). Begge strategiene prioriterer Kina som en strategisk utfordrer til USAs sikkerhet. Det betyr videre at Kina vil være dimensjonerende for USAs sikkerhets- og forsvarspolitiske innretning i årene som kommer. I den nasjonale sikkerhetsstrategien står det blant annet:

Russland utgjør en umiddelbar trussel mot det frie og åpne internasjonale systemet som hensynsløst tilsidesetter de grunnleggende lovene i den internasjonale ordenen i dag, noe som landets brutale angrepskrig mot Ukraina viser. Kina, derimot, er den eneste konkurrenten med både den hensikt å omforme den internasjonale ordenen og, i økende grad, den økonomiske, diplomatiske, militære og teknologiske makt for å fremme dette målet (The White House, 2022, s. 8).

Ut ifra dette ser vi at USA vurderer det slik at det bare er Kina som vil være i stand til å være en systemisk utfordrer til USAs globale maktposisjon. Vi står dermed i en ny bipolar orden med USA og Kina som de dominerende aktørene på det militære så vel som det økonomiske planet (Tunsjø, 2018).

Betydningen for EU

Disse systemiske endringene og krigen i Ukraina er derfor to vesentlige forhold som legger det nye grunnlaget for den transatlantiske sikkerhetsordenen. I en slik ny europeisk sikkerhetsorden må de europeiske allierte ta et langt større ansvar for egen sikkerhet. Ikke bare henger dette sammen med Kinas økende betydning for USA, men også på grunn av USAs sviktende internasjonale ledervilje som påtvinger de europeiske allierte til å ta et større ansvar for egen sikkerhet (Biscop, 2020; Melby, 2017). Dette kan synes paradoksalt siden USA tross alt har tatt lederrollen i den økonomiske, humanitære og militære bistanden til Ukraina. Inntil oktober 2022 beløper den amerikanske bistanden seg til om lag 52 milliarder euro over de tre nevnte områdene. EU-landene og EUs institusjoner har over samme periode bevilget 29 milliarder euro (Kiel Institute for the World Economy, 2022). USA har også inntatt lederrollen i NATOs tilpassing til en ny europeisk sikkerhetssituasjon som utvilsomt kan omtales som den alvorligste siden den andre verdenskrigen. Dette kom senest til uttrykk i forbindelse med de vedtakene NATO fattet på toppmøtet i juni 2022 (NATO, 2022). Likevel er

det slik at USAs lederskap hviler på et svært ustødig innenrikspolitisk grunnlag preget av polarisering og en dyptgripende uenighet om hvilken rolle USA skal innta i internasjonal politikk (Friedrichs & Tama, 2022; Melby, 2017; Restad, 2022). Dette gjelder i høyeste grad overfor Europa og dermed NATOs status i det europeiske sikkerhetsfellesskapet siden det er uenighet i USA om nytteverdien av alliansen for amerikanerne (Schuette, 2021).

Debatten om europeisk strategisk autonomi vil her komme til sin rett. Det innebærer at EU utvikler militære kapabiliteter som er basert på en europeisk forsvarsindustriell teknologibase. Dette ligger til grunn for de vedtakene som EU har tatt de seneste årene som EUs globale strategi fra 2016 og Det strategiske kompasset fra mars 2022 (EU, 2016; EU, 2022). Gjennom nyere forsvarsinitiativer, som det permanent strukturerte samarbeidet (PESCO) og det europeiske forsvarsfondet (EDF), ligger det et potensial for forsterket europeisk forsvarssamarbeid der Europakommisjonen blir en sentral aktør på forsvarsområdet gjennom EDF. Vi identifiserer her et nært samspill mellom Europakommisjonen, Frankrike og Tyskland (Béraud-Sudreau & Pannier, 2021). Dessuten har EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området beveget seg forbi rene mellomstatlige beslutningsarrangementer, noe som i utgangspunktet betyr mer effektive beslutninger, spesielt på saksområder der beslutninger må fattes raskt (Rieker & Riddervold, 2022). Grunnlaget for denne utviklingen er Lisboa-traktaten som trådte i kraft i 2009, selv om denne traktaten ikke åpner opp for flertallsavgjørelser på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området (EU, 2009). I løpet av 2022 observerer vi derfor en tiltakende debatt om innføring av slike flertallsavgjørelser og dermed mer overnasjonalitet på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området, noe som vil øke Europaparlamentets innflytelse på dette området (European Parliament, 2022).

Strategisk autonomi gjennom NATO

Imidlertid er det slik at strategisk autonomi ikke kan utvikles ved å gå utenom NATO. Derfor blir det viktig å presisere at forutsetningen for en europeisk strategisk autonomi blir å finne i et sterkere interinstitusjonelt samarbeid mellom de to institusjonene. Dessuten er en slik autonomi vesentlig siden EUs medlemsstater bruker EU som rammeverk for sin egen utenriks- og sikkerhetspolitikk. En europeisk strategisk autonomi betyr derfor en bedre balanse mellom USA og Europa der EU tar et større ansvar for egen sikkerhet i samarbeid med USA (Howorth, 2019). Det betyr også at de europeiske medlemsstatene viser en større evne til europeisk forsvarsintegrasjon. Det er bare gjennom forsterket

europaisk forsvarssamarbeid for å redusere kapabilitetsmangler i europeisk forsvar at en slik strategisk autonomi kan utvikles. Makter ikke de europeiske medlemsstatene dette, blir strategisk autonomi en illusjon (Meijer & Brooks, 2021). Derfor blir det heller ikke aktuelt å utvikle en strategisk autonomi fra NATO, men fra USA (Biscop, 2020, s. 82). Dette vil bidra til å redusere de europeiske militære avhengighetene av USA når EU utvikler en evne til å håndtere sikkerhetsutfordringer i sitt nabolag. Vi må i denne sammenhengen også ta med i betraktningen at dette også skyldes usikkerhetene knyttet til USAs langsiktige forbindelser til Europa, selv om det er i de europeiske alliertes grunnleggende interesse å opprettholde alliansen over Atlanterhavet.

I denne nye sikkerhetsordenen er det derfor samspillet mellom EU og NATO som langt mer kommer til uttrykk. Det interessante spørsmålet i årene som kommer, blir om vi vil se en form for integrasjon mellom disse institusjonene, og hvordan en slik integrasjon i så fall vil komme til uttrykk. Før Ukraina-krigen var det til og med en frykt for at USA og Russland alene skulle forhandle om europeisk sikkerhet uten europeerne (Howorth, 2022). Krigen har imidlertid vist EUs styrke som sikkerhets- og forsvarspolitisk aktør der EU nå gjennom den nylig opprettede *European Peace Facility (EPF)* som per februar 2022 har bevilget 3,6 milliarder euro til Ukraina (Council of the EU, 2023; se også Riddervolds, Riekers og Gunnarsdottirs kapittel i denne boken). Pengene skal finansiere våpenanskaffelser, men også drivstoff, beskyttelsesutstyr og medisinsk utstyr. Bakgrunnen for EPF er å forhindre konflikter, bygge fred og styrke internasjonal sikkerhet. Krigen i Ukraina viser derfor at EU er en betydelig sikkerhets- og forsvarspolitisk aktør med evne til å opptre strategisk i møte med et Russland under en president av Vladimir Putins støpning. Som EUs Versailles-erklæring fra mars 2022 understreker, «vil et sterkere og mer kapabelt EU innen sikkerhet og forsvar bidra positivt til global og transatlantisk sikkerhet og er komplementær til NATO. Alliansen vil fortsatt være grunnlaget for det kollektive forsvaret av medlemmene» (Versailles declaration, 2022, s. 3).

EUs sikkerhets- og forsvarspolitiske rolle vil med stor grad av sikkerhet vedvare. Dette henger sammen med de «innlåsningsmekanismene» vi finner i den europeiske integrasjonsprosessen. Når integrasjonen har blitt innledet på et område, vil den ikke falle tilbake. Dette har sammenheng med at EUs medlemsstater anvender EU som ramme for sin utenriks- og sikkerhetspolitikk, men også fordi Europakommisjonen er en vesentlig aktør i utformingen av de ulike sanksjonspakkene mot Russland. Dette legger i neste omgang kimene til forsterket integrasjon på disse områdene. Slik blir sikkerhet og forsvar en

stadig mer «normal» del av den europeiske integrasjonsprosessen. Tidligere var det slik at disse områdene ble holdt for å være utenfor integrasjonsprosessen.

Tysklands særstilling i europeisk sikkerhet

I en ny europeisk sikkerhetsorden basert på et stadig tettere partnerskap mellom EU og NATO, spiller Tyskland en helt sentral rolle. Tyskland har en grunnleggende interesse av å opprettholde og videreutvikle en kollektivisert, europeisk sikkerhetsorden for løsninger og håndteringen av felles utfordringer (Eberle & Handl, 2020). Krigen i Ukraina bidrar til å forsterke dette målet. Dette har sammenheng med at Tyskland har en grunnleggende interesse av å videreutvikle den europeiske integrasjonsprosessen for å motvirke eventuelle sikkerhetsdilemmaer og maktbalansedynamikker (Blumenau, 2022; Bunde, 2022). Med utgangspunkt i analysene til Ewers-Peters (2020) kan vi i dag hevde at Tyskland inntar en posisjon der landet bidrar til å balansere forholdet mellom EU og NATO. Som medlem av begge institusjonene handler debattene i dag om hvordan Tyskland effektivt kan bruke sin etter hvert militære og allerede store økonomiske posisjon til å bidra til europeisk sikkerhet. Med den nye politikken forbundskansleren innledet med i sin tale i februar 2022, legges nå grunnlaget for en forsterket rolle for Tyskland som sikkerhetspolitisk aktør, men da innenfor kollektive rammer for europeisk sikkerhet.

Den finske og svenske tiltredelsen til NATO og Danmarks deltagelse i EUs sikkerhets- og forsvarspolitik vil forsterke prosessen mot et slikt tettere interinstitusjonelt samarbeid (Alberque & Schreer, 2022; Danish Ministry of Defence, 2022). Et velfungerende samarbeid mellom EU og NATO er i dag blitt fundamentalt for grunnleggende tyske sikkerhetsinteresser.

Konklusjon

Dette kapitlet viser hvordan det russiske angrepet på Ukraina 24. februar 2022 er et angrep på den europeiske sikkerhetsordenen som ble utviklet i årene etter avslutningen av den kalde krigen. Ved siden av å bistå Ukraina med humanitær, militær og økonomisk bistand og omfattende sanksjoner mot Russland har det amerikanske og det europeiske svaret vært et forsvar for denne ordenen med dens vektlegging av kollektive løsninger for håndteringen av felles utfordringer. Blant de mest omfattende endringene finner vi i tysk utenriks- og sikkerhetspolitisk orientering. Den såkalte «Zeitenwende» retter seg spesielt mot forsvaret av denne kollektiviserte sikkerhetsordenen, selv om innretningen av tysk

sikkerhets- og forsvarspolitik blir annerledes enn før. En vesentlig styrking av det tyske forsvaret med blant annet etableringen av et forsvarsfond på 100 milliarder euro over en periode på fem år er grunnleggende i en slik sammenheng. Dermed vil Tyskland nå to-prosentmålet som ble fastsatt under NATO-toppmøtet i Wales i september 2014 (NATO, 2014). Slik bidrar Tyskland til å forsterke NATOs fellesforsvar, men også i utviklingen av EU som strategisk aktør.

Dette legger så grunnlaget for et forsterket, interinstitusjonelt samarbeid mellom EU og NATO. Dette forsterkede samarbeidet bidrar til et nytt grunnlag for det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet og dermed den nye europeiske sikkerhetsordenen. Det interessante i denne sammenhengen er hvor langt og hvor dypt dette interinstitusjonelle samarbeidet vil gå. Er det i det hele mulig å tale om en form for fusjon mellom disse institusjonene, eller vil de fremdeles opprettholde sin beslutningsautonomi? Slike fusjoner er ikke ukjent i europeisk integrasjonssammenheng siden Den vesteuropeiske unions (VEUs) oppgaver som forsvarsallianse ble overtatt av EU da Lisboa-traktaten trådte i kraft i 2009. Selv om det er lite trolig at det vil gå så langt som her skissert, er det likevel av stor betydning å ikke underspille mulighetsrommet for et slikt interinstitusjonelt samarbeid. Det er i skjæringspunktene mellom disse institusjonene at europeisk og transatlantisk sikkerhet blir utviklet i årene som kommer. Tyskland får en nøkkelrolle i denne utviklingen.

Litteraturliste

- Adler, E. & Barnett, M. (red.) (1998). *Security communities*. Cambridge University Press.
- Aggestam, L. & Hyde-Price, A. (2020). Learning to lead? Germany and the leadership paradox in EU foreign policy. *German Politics* 29(1), 8–24. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644008.2019.1601177>
- Alberque, W. & Schreier, B. (2022). Finland, Sweden and NATO membership. *Survival*, 64(3), 67–72.
- Béraud-Sudreau, L. & Pannier, A. (2021). An ‘improbable Paris–Berlin–Commission triangle’: Usages of Europe and the revival of EU defense cooperation after 2016. *Journal of European Integration*, 43(3), 295–310. <https://doi.org/10.1080/07036337.2020.1740215>
- Biermann, F. & Weiss, M. (2021). Power without a cause? Germany’s conflict avoidance and the integration of European defence procurement. *Journal of European Integration*, 43(2), 227–242. <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1877691>

- Biscop, S. (2020). The future of the Transatlantic Alliance: Not without the European Union. *Strategic Studies Quarterly*, 14(3), 81–94.
- Blumenau, B. (2022). Breaking with convention? Zeitenwende and the traditional pillars of German foreign policy. *International Affairs*, 98(6), 1895–1913. <https://doi.org/10.1093/ia/iiacl66>
- Booth, K. & Wheeler, N. (2007). *Security dilemma: Fear, cooperation, and trust in world politics*. Palgrave Macmillan.
- Bulmer, S. & Paterson, W.E. (2013). Germany as the EU's reluctant hegemon? Of economic strength and political constraints. *Journal of European Public Policy*, 20(10), 1387–1405. <https://doi.org/10.1080/13501763.2013.822824>
- Bunde, T. (2022). Lessons (to be) learned? Germany's Zeitenwende and European security after the Russian invasion of Ukraine. *Contemporary Security Policy*, 43(3), 516–530. <https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2092820>
- Council of the EU. (2023, 2. februar). *Ukraine: Council agrees on further military support under the European Peace Facility* [Pressemelding]. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/02/ukraine-council-agrees-on-further-military-support-under-the-european-peace-facility/>
- Dalsjö, R., Jonsson, M. & Norberg, J. (2022). A brutal examination: Russian military capability in light of the Ukraine war. *Survival* 64(3), 7–28. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078044>
- Danish Ministry of Defence. (2022). *Denmark and the EU*. <https://www.fmn.dk/en/topics/international-cooperation/eu/>
- Deutsch, K. (2014). Political community and the North Atlantic Area. I B.F. Nelsen & A. Stubb (red.), *Readings on the theories and practise of European integration* (s. 121–143). Lynne Rienner. https://www.lsu.edu/faculty/lray2/teaching/7971_1s2009/deutsch1957.pdf
- Diez, T. (2022). *The European Union and the Cyprus conflict: Modern conflict, postmodern union*. Manchester University Press.
- Eberle, J. & Handl, V. (2020). Ontological security, civilian power, and German foreign policy toward Russia. *Foreign Policy Analysis*, 16(1), 41–58. <https://doi.org/10.1093/fpa/ory012>
- Eriksen, E.O. (2022). *Krigen om politisk orden*. Universitetet i Oslo, ARENA Senter for europaforskning. <https://www.sv.uio.no/arena/personer/vit/erikoer/blogg/2022/krigen-om-politisk-orden.html>
- EU. (2009). *The Treaty of Lisbon*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>
- EU. (2016, juni). *Shared vision, common action: A stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
- EU. (2020, 17. juni). EU–NATO cooperation – Factsheets. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-nato-cooperation-factsheets_en

- EU. (2022). *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security* (Annex 7371/22). <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>
- EU & NATO. (2022, 20. juni). Seventh progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by EU and NATO Councils on 6 December 2016 and 5 December 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/57184/eu-nato-progress-report.pdf>
- European Parliament. (2022). *The extent of the European Parliament's competence in common security and defence policy*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/702559/EXPO_IDA\(2022\)702559_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/702559/EXPO_IDA(2022)702559_EN.pdf)
- Ewers-Peters, N.M. (2020). Germany going 'midstream': Balancing vs leadership in EU–NATO cooperation. *German Politics*, 31(3), 363–380. <https://doi.org/10.1080/09644008.2020.1826439>
- Fiott, D. (2018). *Strategic autonomy: Towards 'European sovereignty' in defence?* (Brief issue 12). EU–ISS. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep21120.pdf>
- Fix, L. (2018). The different 'shades' of German power: Germany and EU foreign policy during the Ukraine conflict. *German Politics*, 27(4), 498–515. <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1448789>
- Forsberg, T. (2016). From *Ostpolitik* to 'frostpolitik'? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia. *International Affairs*, 92(1), 21–42. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12505>
- Friedrichs, G.M. & Tama, J. (2022). Polarization and US foreign policy: Key debates and new findings. *International Politics*, 59(5), 767–785. <https://doi.org/10.1057/s41311-022-00381-0>
- Gaskarth, J. & Oppermann, K. (2021). Clashing traditions: German foreign policy in a new era. *International Studies Perspectives*, 22(1), 84–105. <https://doi.org/10.1093/isp/ekz017>
- Götz, E. & Staun, J. (2022). Why Russia attacked Ukraine: Strategic culture and radicalized narratives. *Contemporary Security Politics*, 43(3), 482–497. <https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2082633>
- Hofmann, S.C. (2009). Overlapping institutions in the realm of international security: The case of NATO and CSDP. *Perspectives on Politics*, 7(1), 45–52. <https://doi.org/10.1017/S1537592709090070>
- Hofmann, S.C. (2019). The politics of overlapping organisations: Hostage-taking, forum-shopping and brokering. *Journal of European Public Policy*, 26(6), 883–905. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1512644>
- Howorth, J. (2014). *Security and defence in the European Union*. Palgrave Macmillan.
- Howorth, J. (2017). EU–NATO cooperation: The key to Europe's security future. *European Security*, 26(3), 454–459. <https://doi.org/10.1080/09662839.2017.1352584>

- Howorth, J. (2019). *Strategic autonomy: Why it's not about Europe going it alone*. Wilfried Martens Centre for European Studies. <https://www.martenscentre.eu/publication/strategic-autonomy-why-its-not-about-europe-going-it-alone/>
- Howorth, J. (2022). The EU's chair was missing at the Ukraine table. *European View*, 21(1), 27–35. <https://doi.org/10.1177/17816858221089371>
- Hyde-Price, A. (2015). The «sleep-walking giant» awakes: Resetting German foreign and security policy. *European Security*, 24(4), 600–616. <https://doi.org/10.1080/09662839.2015.1065484>
- International Crisis Group. (2022, 5. april). *The war in Ukraine raises new questions for EU foreign policy*. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/war-ukraine-raises-new-questions-eu-foreign-policy>
- Kiel Institute for the World Economy. (2022). *Ukraine support tracker*. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set>
- Knutsen, B.O. (2022). A weakening Transatlantic relationship? Redefining the EU–US Security and Defence cooperation. *Politics and Governance*, 10(2), 165–175. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i2.5024>
- Knutsen, B.O. & Tvetbråten, K. (2022). A reluctant European: How Norway responds to the EU's quest for strategic autonomy. *European View*, 21(2), 196–205. <https://doi.org/10.1177/17816858221129845>
- Kramp-Karrenbauer, A. (2020, 2. november). *Europe still needs America*. Politico. <https://www.politico.eu/article/europe-still-needs-america/>
- Kunz, B. (2019). Why Franco-German leadership on European defense is not in sight (Policy brief 10/2019). NUPI. <https://www.nupi.no/en/publications/cristin-pub/why-franco-german-leadership-on-european-defense-is-not-in-sight>
- Lambrecht, C. (2022, 15. september). *Policy speech by Federal Minister of Defence on the national security strategy*. FMOD. <https://www.bmvg.de/en/news/policy-speech-on-the-national-security-strategy-5497180>
- Marksteiner, A. (2022). *Explainer: The proposed hike in German military spending*. SIPRI. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2022/explainer-proposed-hike-german-military-spending>
- Marsh, S. & Chambers, M. (2022, 20. februar). Germany freezes Nord Stream 2 gas project as Ukraine crisis deepens. Reuters. <https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/>
- Meijer, H. & Brooks, S.G. (2021). Illusions of autonomy: Why Europe cannot provide for its security if the United States pulls back. *International Security*, 45(4), 7–43. https://doi.org/10.1162/isec_a_00405
- Melby, S. (2017). *USAs ledervilje svikter: Maktpolitiske utfordringer og nye nasjonale forutsetninger*. Fagbokforlaget.

- NATO. (2014). *Wales Summit declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales* [Pressemelding]. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- NATO. (2016). *Warsaw Summit communiqué: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016* [Pressemelding]. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- NATO. (2018). *Brussels Summit declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018* [Pressemelding]. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
- NATO. (2022). *NATO 2022: Strategic concept*. <https://www.nato.int/strategic-concept/>
- NATO. (2023). *Joint declaration on EU–NATO cooperation*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm
- OSCE. (1975). *Conference on security and co-operation in Europe: Final act*. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>
- OSCE. (1990). *Charter of Paris for a new Europe*. <https://www.osce.org/mc/39516>
- Rahr, A. (2007). Germany and Russia: A special relationship. *Washington Quarterly*, 30(2), 137–145. <https://doi.org/10.1162/wash.2007.30.2.137>
- Restad, H.E. (2022). *Det amerikanske paradokset*. Cappelen Damm Akademisk.
- Rieker, P. (2017). *French foreign policy in a changing world. practising grandeur*. Palgrave Macmillan.
- Rieker, P. (2022). Making sense of the European side of the Transatlantic security relations in Africa. *Politics and Governance*, 10(2), 144–153. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i2.5048>
- Rieker, P. & Riddervold, M. (2022). Not so unique after all? Urgency and norms in EU foreign and security policy. *Journal of European Integration*, 44(4), 459–473. <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1977293>
- Scholz, O. (2022). «Resolutely committed to peace and security»: Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>
- Schuette, L.A. (2021). Why NATO survived Trump: The neglected role of Secretary-General Stoltenberg. *International Affairs*, 97(6), 1863–1881. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab167>
- Shore, M. (2022, 8. august). Germany has confronted its past. Now it must confront the present. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2022/08/08/germany-russia-ukraine-nazi-stalin-crt-slavery-confront-present/>

- Siddi, M. (2018). A contested hegemon? Germany's leadership in EU relations with Russia. *German Politics*, 29(1), 97–114. <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1551485>
- Sitter, N. (2022, 20. oktober). Prospects for European energy security. Vitenskapelig artikkel presentert på FFI conference: The war in Ukraine and the future European security order, Lillestrøm. Sammendrag hentet fra https://www.ffi.no/dokumenter/Proceedings_FFIConference_Ukraine_Oct22.pdf/_/attachment/inline/af51f8d5-04c9-4b89-8091-dbca7ee1ea8a:7b898cf8ec1222f17a82cd734b0a26491506e1ec/Proceedings_FFIConference_Ukraine_Oct22.pdf
- Solomon, E. (2022, 2. september). 'Condemned to lead' Europe, German chancellor struggles for impact. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/02/world/europe/germany-scholz-eu.html>
- Statista. (2022). Number of international sanctions imposed worldwide as of October 12, 2022, by target country. <https://www.statista.com/statistics/1294726/number-of-global-sanctions-by-target-country/>
- Sæter, M. (1998). *Comprehensive Neofunctionalism. Bridging Realism and Liberalism in the Study of European Integration*. Oslo: Norwegian Institute for International Affairs (NUPI).
- Tang, S. (2009). The security dilemma: A Conceptual Analysis. *Security Studies* 18(3), s. 587–623. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09636410903133050?needAccess=true>
- Tunsvø, Ø. (2018). *The return of bipolarity in world politics. China, the United States and geostructural realism*. New York: Columbia University Press.
- U.S. Department of Defense. (2022). *The National Defense Strategy of the United States of America*. 2022 National Defense Strategy, Nuclear Posture Review, and Missile Defense Review.
- Versailles Declaration (2022). *Informal meeting of the Heads of State or Government, 10 and 11 March 2022*. 20220311-versailles-declaration-en.pdf (europa.eu).
- von Dannenberg, J. (2009). *The foundations of Ostpolitik. The making of the Moscow Treaty between West Germany and the USSR*. Oxford: Oxford University Press.
- von Krause, U. (2018). *The 2-percent objective and the Bundeswehr discussion about the German defence budget (23/2018)*. Federal Academy for Security Policy. <https://www.baks.bund.de/en/working-papers/2018/the-2-percent-objective-and-the-bundeswehr-discussion-about-the-german-defence>
- The White House. (2022). *The national security strategy*. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>